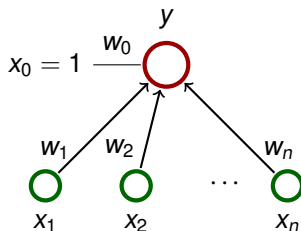

Organizační dynamika:

$\vec{w} = (w_0, w_1, \dots, w_n)$ a $\vec{X} = (x_0, x_1, \dots, x_n)$ kde $x_0 = 1$.

Aktivní dynamika:

- ▶ vnitřní potenciál: $\xi = w_0 + \sum_{i=1}^n w_i x_i = \sum_{i=0}^n w_i x_i = \vec{w} \cdot \vec{X}$
- ▶ aktivační funkce: $\sigma(\xi) = \xi$
- ▶ funkce sítě: $y[\vec{w}](x_1, \dots, x_n) = \sigma(\xi) = \vec{w} \cdot \vec{X}$

Adaptivní dynamika:

- ▶ Dána množina **tréninkových vzorů**

$$\mathcal{T} = \{(\vec{x}_1, d_1), (\vec{x}_2, d_2), \dots, (\vec{x}_p, d_p)\}$$

Zde $\vec{x}_k = (x_{k0}, x_{k1}, \dots, x_{kn}) \in \mathbb{R}^n$, $x_{k0} = 1$, je vstup k -tého vzoru a $d_k \in \mathbb{R}$ je očekávaný výstup.

Intuice: chceme, aby síť počítala afinní aproximaci funkce, jejíž (některé) hodnoty nám předepisuje tréninková množina.

- ▶ Označme: $\vec{X}_k = (x_{k0}, x_{k1}, \dots, x_{kn}) \in \mathbb{R}^{n+1}$ kde $x_{k0} = 1$.
- ▶ **Chybová funkce:**

$$E(\vec{w}) = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^p (\vec{w} \cdot \vec{X}_k - d_k)^2 = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^p \left(\sum_{i=0}^n w_i x_{ki} - d_k \right)^2$$

- ▶ Cílem je nalézt $\vec{w}$, které minimalizuje $E(\vec{w})$.

Dávkový algoritmus (gradientní sestup):

- ▶ váhy v $\vec{w}^{(0)}$ jsou inicializovány náhodně blízko 0
- ▶ v t -tém kroku je $\vec{w}^{(t)}$ vypočteno takto:

$$\begin{aligned}\vec{w}^{(t)} &= \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon \cdot \nabla E(\vec{w}^{(t-1)}) \\ &= \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon \cdot \left(\frac{\partial E}{\partial w_0}(\vec{w}), \dots, \frac{\partial E}{\partial w_n}(\vec{w}) \right) \\ &= \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon \cdot \sum_{k=1}^p (\vec{w}^{(t-1)} \cdot \vec{X}_k - d_k) \cdot \vec{X}_k\end{aligned}$$

Zde $0 < \varepsilon \leq 1$ je rychlost učení.

Tvrzení

Pro dostatečně malé $\varepsilon > 0$ posloupnost $\vec{w}^{(0)}, \vec{w}^{(1)}, \vec{w}^{(2)}, \dots$ konverguje (po složkách) ke globálnímu minimu funkce E (tedy k vektoru $\vec{w}$, který splňuje $\nabla E(\vec{w}) = \vec{0}$).

Uvažme následující modifikaci **adaptivní dynamiky**:

- ▶ Síť je předkládána (nekonečná) posloupnost tréninkových vzorů $(\vec{x}_1, d_1), (\vec{x}_2, d_2), \dots$ kde
  - ▶ vstupy $\vec{x}_k = (x_{k1}, \dots, x_{kn}) \in \mathbb{R}^n$ jsou generovány náhodně s daným rozdělením pravděpodobností
  - ▶ každý vstup $\vec{x}_k$ má přiřazen požadovaný výstup $d_k \in \mathbb{R}$.
- ▶ Označme $\vec{X}_k = (x_{k0}, x_{k1}, \dots, x_{kn})$ kde $x_{k0} = 1$.
Výstup sítě pro k -tý vzor je potom $\vec{w} \cdot \vec{X}_k$.
- ▶ Pro danou konfiguraci $\vec{w}$ definujeme chybu:

$$E(\vec{w}) = \lim_{p \rightarrow \infty} \frac{1}{p} \cdot \sum_{k=1}^p \frac{1}{2} (\vec{w} \cdot \vec{X}_k - d_k)^2$$

Poznámka: Podle zákona o velkých číslech je $E(\vec{w})$ střední hodnota proměnné, která vrací $\frac{1}{2} (\vec{w} \cdot \vec{X}_k - d_k)^2$, tedy $E(\vec{w}) = \mathbb{E} \left[\frac{1}{2} (\vec{w} \cdot \vec{X}_k - d_k)^2 \right]$

ADALINE - statistické učení

Vypočteme gradient $\nabla E(\vec{w}) = \left(\frac{\partial E}{\partial w_0}(\vec{w}), \dots, \frac{\partial E}{\partial w_n}(\vec{w}) \right)$:

$$\begin{aligned} \frac{\partial E}{\partial w_i}(\vec{w}) &= \lim_{p \rightarrow \infty} \frac{1}{p} \cdot \sum_{k=1}^p (\vec{w} \cdot \vec{X}_k - d_k) \cdot x_{ki} \\ &= \sum_{r=0}^n w_r \cdot A_{ri} - C_i \end{aligned}$$

kde

$$A_{ri} = \lim_{p \rightarrow \infty} \frac{1}{p} \cdot \sum_{k=1}^p x_{kr} \cdot x_{ki}$$

$$C_i = \lim_{p \rightarrow \infty} \frac{1}{p} \cdot \sum_{k=1}^p d_k \cdot x_{ki}$$

Hledáme minimum $E(\vec{w})$, tedy $\vec{w}^*$ takové, že $\nabla E(\vec{w}^*) = 0$.

Pokud dokážeme statisticky odhadnout A_{ri} a C_i pak můžeme rovnou položit:

$$0 = \frac{\partial E}{\partial w_i}(\vec{w}) = \sum_{r=0}^n w_r \cdot A_{ri} - C_i$$

a dostat $\vec{w}^*$ jako řešení systému lineárních rovnic.

Problémy:

1. řešení nemusí existovat
(přestože minimum funkce E vždy existuje)
2. nemusíme mít odhad pro A_{ri} a C_i

ADALINE - statistické učení

Pokud lze odhadnout A_{ri} a C_i , můžeme použít gradientní sestup stejně jako v případě normálního ADALINE učení:

- ▶ váhy v $\vec{w}^{(0)}$ jsou inicializovány náhodně blízko 0
- ▶ v t -tém kroku (zde $t = 1, 2, \dots$) je $\vec{w}^{(t)}$ vypočteno takto:

$$\begin{aligned}\vec{w}^{(t)} &= \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon \cdot \nabla E(\vec{w}^{(t-1)}) \\ &= \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon \cdot \lim_{p \rightarrow \infty} \frac{1}{p} \cdot \sum_{k=1}^p (\vec{w}^{(t-1)} \cdot \vec{X}_k - d_k) \cdot \vec{X}_k \\ &= \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon \cdot \left(\sum_{r=0}^n \vec{w}_r^{(t-1)} \cdot A_{ri} - C_i \right)\end{aligned}$$

Co když ani nelze odhadnout A_{ri} a C_i ?

ADALINE - statistické učení

Naštěstí funguje online algoritmus (Widrow & Hoff), který je úplně stejný jako v předchozí „nestatistické“ variantě!

- ▶ váhy v $\vec{w}^{(0)}$ jsou inicializovány náhodně blízko 0
- ▶ v t -tém kroku (zde $t = 1, 2, \dots$) je $\vec{w}^{(t)}$ vypočteno takto:

$$\vec{w}^{(t)} = \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon(t) \cdot (\vec{w}^{(t-1)} \cdot \vec{X}_t - d_t) \cdot \vec{X}_t$$

kde $0 < \varepsilon(t) \leq 1$ je rychlost učení v t -tém kroku.

Věta (Widrow & Hoff)

Pro $\varepsilon(t) = \frac{1}{t}$ posloupnost $\vec{w}^{(0)}, \vec{w}^{(1)}, \vec{w}^{(2)}, \dots$ konverguje ke globálnímu minimu chybové funkce $E(\vec{w})$.

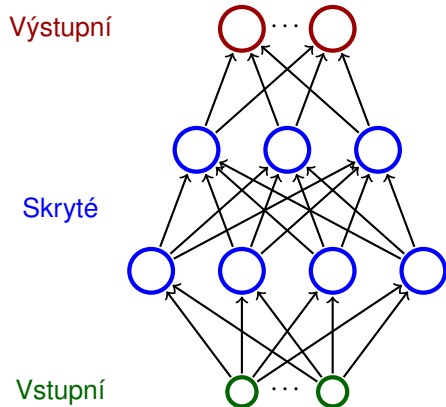
Matematická poznámka: zde se nejedná o konvergenci po složkách, ale o konvergenci průměru čtverců vzdálenosti (mean square convergence).

Vícevrstvá síť a zpětná propagace

- ▶ Vícevrstvé sítě - značení
- ▶ učící pravidlo zpětné propagace
- ▶ algoritmus zpětné propagace

Organizační dynamika:

- ▶ Neurony jsou rozděleny do **vrstev** (vstupní a výstupní vrstva, obecně několik skrytých vrstev)
- ▶ Vrstvy číslujeme od 0; vstupní vrstva je nultá
  - ▶ Např. třívrstvá síť se skládá z jedné vstupní, dvou skrytých a jedné výstupní vrstvy.
- ▶ Neurony v ℓ -té vrstvě jsou spojeny se všemi neurony ve vrstvě $\ell + 1$.
- ▶ Vícevrstvou síť lze zadat počty neuronů v jednotlivých vrstvách (např. 2-4-3-2)

Značení:

- ▶ Označme
  - ▶ X množinu vstupních neuronů
  - ▶ Y množinu výstupních neuronů
  - ▶ Z množinu všech neuronů (tedy $X, Y \subseteq Z$)
- ▶ jednotlivé neurony budeme značit indexy i, j apod.
- ▶ ξ_j je vnitřní potenciál neuronu j po skončení výpočtu
- ▶ y_j je stav (výstup) neuronu j po skončení výpočtu
(zde definujeme $y_0 = 1$ jako hodnotu formálního jednotkového vstupu)
- ▶ w_{ji} je váha spoje **od** neuronu i **do** neuronu j
(zejména w_{j0} je váha speciálního jednotkového vstupu, tj. $w_{j0} = -b_j$ kde b_j je bias neuronu j)
- ▶ $j_{\leftarrow}$ je množina všech neuronů, **z nichž** vede spoj do j
(zejména $0 \in j_{\leftarrow}$)
- ▶ $j_{\rightarrow}$ je množina všech neuronů, **do nichž** vede spoj z j

Aktivní dynamika:

- ▶ vnitřní potenciál neuronu j :

$$\xi_j = \sum_{i \in J_{\leftarrow}} w_{ji} y_i$$

- ▶ aktivační funkce σ_j pro neuron j je libovolná diferencovatelná funkce

[např. logistická sigmoida $\sigma_j(\xi) = \frac{1}{1+e^{-\lambda_j \xi}}$]

- ▶ Stav nevstupního neuronu $j \in Z \setminus X$ po skončení výpočtu je

$$y_j = \sigma_j(\xi_j)$$

(y_j závisí na konfiguraci $\vec{w}$ a vstupu $\vec{x}$, proto budu občas psát $y_j(\vec{w}, \vec{x})$)

- ▶ Síť počítá funkci z $\mathbb{R}^{|X|}$ do $\mathbb{R}^{|Y|}$. Výpočet probíhá po vrstvách. Na začátku jsou hodnoty vstupních neuronů nastaveny na vstup sítě. V kroku ℓ jsou vyhodnoceny neurony z ℓ -té vrstvy.

Adaptivní dynamika:

- ▶ Dána množina $\mathcal{T}$ **třéninkových vzorů** tvaru

$$\{(\vec{x}_k, \vec{d}_k) \mid k = 1, \dots, p\}$$

kde každé $\vec{x}_k \in \mathbb{R}^{|\mathcal{X}|}$ je vstupní vektor a každé $\vec{d}_k \in \mathbb{R}^{|\mathcal{Y}|}$ je očekávaný výstup sítě. Pro každé $j \in \mathcal{Y}$ označme d_{kj} očekávaný výstup neuronu j pro vstup $\vec{x}_k$ (vektor $\vec{d}_k$ lze tedy psát jako $(d_{kj})_{j \in \mathcal{Y}}$).

- ▶ **Chybová funkce:**

$$E(\vec{w}) = \sum_{k=1}^p E_k(\vec{w})$$

kde

$$E_k(\vec{w}) = \frac{1}{2} \sum_{j \in \mathcal{Y}} (y_j(\vec{w}, \vec{x}_k) - d_{kj})^2$$

Dávkový algoritmus (gradientní sestup):

Algoritmus počítá posloupnost vektorů vah $\vec{w}^{(0)}, \vec{w}^{(1)}, \dots$

- ▶ váhy v $\vec{w}^{(0)}$ jsou inicializovány náhodně blízko 0
- ▶ v t -tém kroku (zde $t = 1, 2, \dots$) je $\vec{w}^{(t)}$ vypočteno takto:

$$w_{ji}^{(t)} = w_{ji}^{(t-1)} + \Delta w_{ji}^{(t)}$$

kde

$$\Delta w_{ji}^{(t)} = -\varepsilon(t) \cdot \frac{\partial E}{\partial w_{ji}}(\vec{w}^{(t-1)})$$

je změna váhy w_{ji} v t -tém kroku a $0 < \varepsilon(t) \leq 1$ je rychlost učení v t -tém kroku.

Všimněte si, že $\frac{\partial E}{\partial w_{ji}}(\vec{w}^{(t-1)})$ je komponenta gradientu ∇E , tedy změnu vah v t -tém kroku lze zapsat také takto: $\vec{w}^{(t)} = \vec{w}^{(t-1)} - \varepsilon(t) \cdot \nabla E(\vec{w}^{(t-1)})$.

Vícevrstvá síť - gradient chybové funkce

Pro každé w_{ji} máme

$$\frac{\partial E}{\partial w_{ji}} = \sum_{k=1}^p \frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}$$

kde pro každé $k = 1, \dots, p$ platí

$$\frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}} = \frac{\partial E_k}{\partial y_j} \cdot \sigma'_j(\xi_j) \cdot y_i$$

a pro každé $j \in Z \setminus X$ dostaneme

$$\frac{\partial E_k}{\partial y_j} = y_j - d_{kj} \quad \text{pro } j \in Y$$

$$\frac{\partial E_k}{\partial y_j} = \sum_{r \in j \rightarrow} \frac{\partial E_k}{\partial y_r} \cdot \sigma'_r(\xi_r) \cdot w_{rj} \quad \text{pro } j \in Z \setminus (Y \cup X)$$

(Zde všechna y_j jsou ve skutečnosti $y_j(\vec{w}, \vec{x}_k)$).

Vícevrstvá síť - gradient chybové funkce

- ▶ Pokud $\sigma_j(\xi) = \frac{1}{1+e^{-\lambda_j \xi}}$ pro každé $j \in Z$ pak

$$\sigma'_j(\xi_j) = \lambda_j y_j (1 - y_j)$$

a dostaneme pro každé $j \in Z \setminus X$:

$$\frac{\partial E_k}{\partial y_j} = y_j - d_{kj} \quad \text{pro } j \in Y$$

$$\frac{\partial E_k}{\partial y_j} = \sum_{r \in j^{\rightarrow}} \frac{\partial E_k}{\partial y_r} \cdot \lambda_r y_r (1 - y_r) \cdot w_{rj} \quad \text{pro } j \in Z \setminus (Y \cup X)$$

- ▶ Pokud $\sigma_j(\xi) = a \cdot \tanh(b \cdot \xi_j)$ pro každé $j \in Z$ pak

$$\sigma'_j(\xi_j) = \frac{b}{a} (a - y_j)(a + y_j)$$

Vícevrstvá síť - výpočet gradientu

Algoritmicky lze $\frac{\partial E}{\partial w_{ji}} = \sum_{k=1}^p \frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}$ spočítat takto:

Polož $\mathcal{E}_{ji} := 0$ (na konci výpočtu bude $\mathcal{E}_{ji} = \frac{\partial E}{\partial w_{ji}}$)

Pro každé $k = 1, \dots, p$ udělej následující

1. spočítej y_j pro každé $j \in Z$ a k -tý vzor, tedy $y_j = y_j(\vec{w}, \vec{x}_k)$ (tj. vyhodnoť síť ve standardním aktivním režimu)
2. pro všechna $j \in Z$ spočítej $\frac{\partial E_k}{\partial y_j}$ pomocí zpětného šíření (viz. následující slajd!)
3. spočítej $\frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}$ pro všechna w_{ji} pomocí vzorce

$$\frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}} := \frac{\partial E_k}{\partial y_j} \cdot \sigma'_j(\xi_j) \cdot y_i$$

4. $\mathcal{E}_{ji} := \mathcal{E}_{ji} + \frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}$

Výsledné $\mathcal{E}_{ji}$ se rovná $\frac{\partial E}{\partial w_{ji}}$.

Vícevrstvá síť - zpětné šíření

$\frac{\partial E_k}{\partial y_j}$ lze spočítat pomocí zpětného šíření:

- ▶ spočítáme $\frac{\partial E_k}{\partial y_j}$ pro $j \in Y$ pomocí vzorce $\frac{\partial E_k}{\partial y_j} = y_j - d_{kj}$
- ▶ rekurzivně spočítáme zbylé $\frac{\partial E_k}{\partial y_j}$:

Nechť j je v ℓ -té vrstvě a předpokládejme, že $\frac{\partial E_k}{\partial y_r}$ už máme spočítáno pro všechny neurony z vyšších vrstev (tedy vrstev $\ell + 1, \ell + 2, \dots$).

Pak lze $\frac{\partial E_k}{\partial y_j}$ spočítat pomocí vzorce

$$\frac{\partial E_k}{\partial y_j} = \sum_{r \in j^{\rightarrow}} \frac{\partial E_k}{\partial y_r} \cdot \sigma'_r(\xi_r) \cdot w_{rj}$$

protože všechny neurony $r \in j^{\rightarrow}$ patří do vrstvy $\ell + 1$.

Složitost dávkového algoritmu

Výpočet hodnoty $\frac{\partial E}{\partial w_{ji}}(\vec{w}^{(t-1)})$ probíhá v lineárním čase vzhledem k velikosti sítě a počtu tréninkových vzorů (za předpokladu jednotkové ceny operací včetně vyhodnocení $\sigma'_r(\xi_r)$ pro dané ξ_r)

Zdůvodnění: Algoritmus provede p krát následující

1. vyhodnocení sítě (tj. výpočet $y_j(\vec{w}, \vec{x}_k)$)
2. výpočet $\frac{\partial E_k}{\partial y_j}$ zpětným šířením
3. výpočet $\frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}$
4. přičtení $\frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}$ k $\mathcal{E}_{ji}$

Kroky 1. - 3. proběhnou v lineárním čase a krok 4. v konstantním vzhledem k velikosti sítě.

Počet iterací gradientního sestupu pro přiblížení se (lokálnímu) minimu může být velký ...

Online algoritmus:

Algoritmus počítá posloupnost vektorů vah $\vec{w}^{(0)}, \vec{w}^{(1)}, \dots$

- ▶ váhy v $\vec{w}^{(0)}$ jsou inicializovány náhodně blízko 0
- ▶ v t -tém kroku (zde $t = 1, 2, \dots$) je $\vec{w}^{(t)}$ vypočteno takto:

$$w_{ji}^{(t)} = \vec{w}^{(t-1)} + \Delta w_{ji}^{(t)}$$

kde

$$\Delta w_{ji}^{(t)} = -\varepsilon(t) \cdot \frac{\partial E_k}{\partial w_{ji}}(w_{ji}^{(t-1)})$$

kde $k = ((t - 1) \bmod p) + 1$ a $0 < \varepsilon(t) \leq 1$ je rychlost učení v t -tém kroku.

Lze použít i **stochastickou verzi** tohoto algoritmu, v níž je k voleno náhodně z $\{1, \dots, p\}$.